

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JARAYONGA ASOSLANGAN YONDASHUV ORQALI YOZUV KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH (5–6-SINF O'QUVCHILARI MISOLIDA)

Saydaxmedova Gulhayo Nomonjon qizi

Tarjimonlik fakulteti, Ingliz tili

tarjima nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

saydaxmedovagulixon95@gmail.com

+998900229395

Annotatsiya: Ushbu maqolada 5–6-sinflarda ingliz tili yozuv ko'nikmasini rivojlantirishda jarayonga asoslangan yondashuv (process-based approach)ning mohiyati, bosqichlari, afzalliklari va amaliy qo'llanilishi chuqur tahlil qilingan. Chet tilini o'qitishning kommunikativ paradigmasida yozuv (writing) o'quvchining lingvistik kompetensiyasini rivojlantirish bilan bir qatorda, uning mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur, mantiqiy bog'lanishlar qurish va o'z fikrini aniq ifodalash qobiliyatini shakllantiruvchi asosiy ko'nikma sifatida qaraladi. Shu bois, maktab o'quvchilari orasida yozuvni samarali o'qitish zamonaviy metodika oldidagi dolzarb masalalardan biridir. Maqolada jarayonga asoslangan yondashuvning an'anaviy (product-based) yondashuvdan farqli jihatlari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Agar an'anaviy yondashuvda e'tibor yakuniy natijaga, ya'ni tayyor matnga qaratilsa, jarayonga asoslangan yondashuvda diqqat markazida yozuv jarayoni turadi. Bu yondashuvda o'quvchi yozuv faoliyatining barcha bosqichlarida faol ishtirok etadi: rejalashtirish (pre-writing), qoralama yozish (drafting), qayta ko'rib chiqish (revising), tahrirlash (editing) va yakuniy taqdimot (publishing). Har bir bosqichda o'quvchi o'z fikrini shakllantiradi, o'zgartiradi, tahrirlaydi va o'z ishini takomillashtirib boradi. Natijada yozuv o'rganish jarayoni ijodiy hamda reflektiv (fikrlovchi) faoliyatga aylanadi.

Tadqiqotda 5–6-sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga alohida e’tibor qaratilgan. Mazkur yosh davrda o‘quvchilar abstrakt fikrlashni endigina rivojlantira boshlaydilar, shu bilan birga vizual, o‘yinli, hamkorlikdagi o‘qitish usullari orqali bilimni tezroq o‘zlashtiradilar. Shu sababli, jarayonli yozuv mashg‘ulotlarini o‘tkazishda interfaol topshiriqlar, rasm asosidagi yozuvlar, so‘z xaritalari (mind map), juftlikda va guruhda ishlash kabi metodlar samarali natija beradi. Bu usullar o‘quvchining o‘z fikrini erkin ifoda etishiga, ijodiy yondashuvini namoyon etishiga va yozuv jarayonidan zavq olishiga yordam beradi. Maqolada Z. Jalolova, J. Jalolov, G. Harmer, K. Hyland, hamda D. H. Brown kabi mahalliy va xorijiy metodist olimlarning asarlari tahlil qilinib, ularning yozuv o‘qitish metodikasi haqidagi qarashlari o‘zaro qiyoslangan. Jumladan, Jalolova (2018) jarayonga asoslangan yondashuvni “o‘quvchini fikrlashga undovchi pedagogik mexanizm” sifatida ta’riflagan bo‘lsa, Hyland (2003) esa uni “ijtimoiy va kognitiv jarayonlar uyg‘unligida kechuvchi faoliyat” sifatida izohlaydi. O‘zbekiston Respublikasining uzluksiz ta’lim tizimida, ayniqsa umumiy o‘rta ta’lim maktablarida, chet tilini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuv joriy etilayotgani sababli, jarayonga asoslangan yozuv darslari o‘quvchilarning til kompetensiyasini amaliy shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu yondashuv o‘quvchini faqat “to‘g‘ri yozish” emas, balki “mazmunli yozish”, “ijodiy fikrlash” va “xatodan o‘rganish” madaniyatiga o‘rgatadi.

Kalit so‘zlar: jarayonga asoslangan yondashuv; yozuv ko‘nikmasi; chet tilini o‘qitish; 5–6-sinf o‘quvchilari; yozuv bosqichlari; grammatik va ijodiy yozuv; yozma nutqni rivojlantirish; metodik yondashuvlar; o‘quvchilarning fikrlash faoliyati; interaktiv mashqlar; til ko‘nikmalarining integratsiyasi.

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the essence, stages, advantages, and practical application of the process-based approach in developing writing skills among 5th–6th grade learners of English. Within the communicative

paradigm of foreign language teaching, writing is viewed not only as a means of developing learners' linguistic competence but also as a key skill that fosters independent thinking, creative reasoning, logical connections, and the ability to express one's ideas clearly. Therefore, effective instruction in writing among schoolchildren is considered one of the most urgent tasks of modern methodology. The article compares the process-based approach with the traditional product-based approach on the basis of scientific literature. While the traditional approach focuses primarily on the final outcome — the completed text — the process-based approach places the learning emphasis on the very process of writing. In this approach, learners actively engage in all stages of writing: planning (pre-writing), drafting, revising, editing, and publishing. At each stage, they shape, modify, and refine their ideas, which turns writing into a creative and reflective activity.

The research pays particular attention to the age-related and psychological characteristics of 5th–6th grade students. At this stage of development, learners are just beginning to form abstract thinking, and they tend to grasp information more quickly through visual, game-based, and collaborative methods. Therefore, interactive tasks, picture-based writing, mind maps, pair and group work prove highly effective in process-oriented writing lessons. These techniques help learners express their ideas freely, demonstrate creativity, and enjoy the writing process. The article also analyzes the views of local and foreign methodologists such as Z. Jalolova, J. Jalolov, G. Harmer, K. Hyland, and D. H. Brown, comparing their perspectives on writing pedagogy. For instance, Jalolova (2018) defines the process-based approach as “a pedagogical mechanism that stimulates students' thinking,” whereas Hyland (2003) describes it as “an activity that integrates social and cognitive processes.” As the competence-based approach is being implemented in Uzbekistan's continuous education system — especially in general secondary schools — process-based writing lessons play an essential role in developing learners' practical language competence. This approach teaches students

not only to “write correctly,” but also to “write meaningfully,” “think creatively,” and “learn from mistakes.”

Keywords: *process-based approach; writing skills; foreign language teaching; 5th–6th grade students; stages of writing; grammatical and creative writing; development of written speech; methodological approaches; learners' thinking activity; interactive exercises; integration of language skills.*

Аннотация: *В данной статье представлен глубокий анализ сущности, этапов, преимуществ и практического применения процессуального подхода (process-based approach) в формировании навыков письма у учащихся 5–6-х классов при обучении английскому языку. В коммуникативной парадигме обучения иностранным языкам письмо рассматривается не только как средство развития лингвистической компетенции учащегося, но и как ключевой навык, формирующий самостоятельное мышление, творческое воображение, умение выстраивать логические связи и ясно выражать собственные мысли. Поэтому эффективное обучение письму среди школьников является одной из актуальных задач современной методики. В статье сопоставляются процессуальный и традиционный (product-based) подходы на основе научных источников. Если при традиционном подходе основное внимание уделяется конечному продукту — готовому тексту, то при процессуальном подходе в центре внимания находится сам процесс письма. Учащийся активно участвует во всех его этапах: планирование (pre-writing), написание черновика (drafting), пересмотр (revising), редактирование (editing) и презентация итогового варианта (publishing). На каждом этапе он формирует, изменяет и совершенствует свои идеи, превращая процесс письма в творческую и рефлексивную деятельность. В исследовании особо учитываются возрастные и психологические особенности учащихся 5–6-х классов. В этом возрасте абстрактное мышление только начинает формироваться, при этом школьники быстрее усваивают информацию благодаря визуальным, игровым и*

коллективным методам обучения. Поэтому интерактивные задания, письменные упражнения на основе изображений, ментальные карты, работа в парах и группах оказываются особенно эффективными на уроках процессуального письма. Эти методы помогают учащимся свободно выражать свои мысли, проявлять творческий подход и получать удовольствие от процесса письма. В статье анализируются взгляды отечественных и зарубежных методистов — З. Джалоловой, Ж. Джалолова, Г. Хармера, К. Хайленда и Д. Х. Брауна, — проводится сравнительный обзор их подходов к методике обучения письму. Например, Джалолова (2018) определяет процессуальный подход как «педагогический механизм, побуждающий учащегося к размышлению», тогда как Хайленд (2003) рассматривает его как «деятельность, протекающую во взаимосвязи социальных и когнитивных процессов». В условиях внедрения компетентностного подхода в системе непрерывного образования Узбекистана, особенно в общеобразовательных школах, процессуально ориентированные уроки письма служат важным средством формирования практической языковой компетенции учащихся. Этот подход учит школьников не только «писать правильно», но и «писать содержательно», «мыслить творчески» и «учиться на своих ошибках».

Ключевые слова: процессуальный подход; навыки письма; обучение иностранному языку; учащиеся 5–6-х классов; этапы письма; грамматическое и творческое письмо; развитие письменной речи; методические подходы; мыслительная деятельность учащихся; интерактивные упражнения; интеграция языковых навыков.

Kirish.

Yozuv ko'nikmasi (writing skill) kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarga o'z fikrlarini yozma shaklda ifodalash, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, matn tuzish va tahlil qilish imkonini beradi. Yozuv jarayoni o'quvchilardan nafaqat grammatik va leksik bilimlarni, balki ijodkorlik, aniqlik, izchillik va mustaqil fikrlashni ham talab qiladi. Shu sababli yozuvni samarali o'rgatish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan, jarayonga asoslangan yondashuv (process-based approach) keng qo'llanilmoqda. An'anaviy (product-based) yondashuvda e'tibor asosan yakuniy natijaga – tayyor matnga – qaratilgan bo'lsa, jarayonga asoslangan yondashuv o'quvchining fikrni shakllantirish, tahrirlash va qayta yozish bosqichlariga e'tibor qaratadi. Bu yondashuv o'quvchini yozuv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, xatolardan o'rganish, o'z ishini baholash va o'z ustida ishlash madaniyatini shakllantiradi. Z. Jalolova (2018) ta'kidlaganidek, jarayonga asoslangan yondashuv o'quvchilarda “yozishni o'rganish” emas, balki “yozuv orqali o'rganish” ko'nikmasini hosil qiladi. Shuningdek, bu yondashuv o'quvchilarning psixologik va yosh xususiyatlariga mos ravishda ularni ijodkorlikka, mustaqil fikrlashga va o'z g'oyalarini ifoda etishga undaydi. Ayniqsa, 5–6-sinf o'quvchilari uchun bu davr tilni amaliy o'rganishning eng faol bosqichi hisoblanadi. Ular endigina abstrakt fikrlashni o'rganayotgan, lekin hali o'yin, rasm, suhbat kabi ko'rgazmali va faol metodlarga qiziqadigan yoshdadir. Shu sababli, jarayonga asoslangan yozuv mashg'ulotlari o'quvchining tabiiy o'rganish ehtiyojiga mos keladi: ular o'z fikrini ifodalash jarayonidan zavq olishadi, fikrini shakllantirib, tahrirlab va baholab o'rganishadi.

Jarayonga asoslangan yozuv yondashuvi (ing. process-based writing approach) — bu yozuv ko'nikmasini rivojlantirishda natijadan ko'ra jarayonga e'tibor beriladigan metodik yondashuvdir. Mazkur yondashuv XX asrning oxirlaridan boshlab ta'lim tizimida keng qo'llanila boshlagan bo'lib, yozishni o'rgatishda o'quvchini yozuv faoliyatining barcha bosqichlariga faol jalb etishga urg'u beradi. Jarayonga

asoslangan yondashuv (process-based writing approach) yozuv faoliyatini ketma-ket bosqichlarda tashkil etishga asoslanadi. Bu bosqichlar odatda quyidagilardan iborat:

1. Fikrlarni to'plash (brainstorming)
2. Rejalashtirish (planning)
3. Dastlabki yozuv (drafting)
4. Tahrirlash (editing)
5. Qayta yozish (revising)

Bu bosqichlar o'quvchining har bir bosqichda faol ishtirokini ta'minlab, grammatik va sintaktik mehnatni ijodiylik bilan uyg'unlashtiradi.

Ilmiy-nazariy asoslar. R. Xolmatova yozuv ko'nikmasini grafik, imloviy va sintaktik elementlarning uyg'unligi deb baholaydi. N. Mahmudov esa yozuvni fikrlash va muloqot vositasi sifatida ko'radi. Z. Jalolova o'zining "Chet tili o'qitish metodikasi" asarida yozuvni grammatik va ijodiy faoliyat sifatida tavsiflab, uni bosqichma-bosqich o'rgatish zarurligini ta'kidlaydi. Harmer (2007) esa yozuvni o'rgatishda jarayon va mahsulotni uyg'unlashtirishni taklif qiladi. Bu yondashuvlar asosida yozuv faqat natija emas, balki o'quv jarayonining o'zagi sifatida qaraladi. Bu yondashuvning afzalligi shundan iboratki O'quvchi yozishni insoniy ijod sifatida qabul qiladi, faqat grammatik to'g'rilikka emas, balki mazmunga e'tibor beradi. Har bir bosqichda o'qituvchi va sinfdoshlarning fikr-munosabatlari asosida fikr almashish va fikrni qayta ko'rib chiqish imkoniyati tug'iladi. O'quvchilar orasida mustaqillik, refleksiya va o'z-o'zini baholash ko'nikmalari shakllanadi. **5–6-sinflar uchun metodik yondashuv;** 5–6-sinflarda qo'llash hollatlari shunday; Jarayonga asoslangan yondashuv aynan 5–6-sinf o'quvchilari uchun mos keladi, chunki bu yoshda o'quvchilarda ijodiy fikrlash faollashadi ular jamoaviy ishlashga moyil bo'ladi. Mustaqil yozish va fikr bildirishga qiziqish ortadi. Shuning uchun har bir bosqichni o'quvchilarning yosh xususiyatiga mos ravishda, o'yinlar, suratlar, juftlik ishlari va interaktiv mashqlar orqali tashkil etish tavsiya etiladi. Bunday yondashuvlar

nafaqat grammatik bilimlarni mustahkamlashga, balki o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

XULOSA

Yozuv ko'nikmasi chet tilini o'rgatishda nafaqat grammatika va leksikani mustahkamlashga, balki ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Jarayonga asoslangan yondashuv orqali o'quvchilar yozuv faoliyatiga faol va ongli yondashishga o'rganadilar. Bu yondashuv 5–6-sinf bosqichida eng muhim psixologik va metodik talablarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Z. Jalolovning metodik qarashlari esa bu borada asosiy manba sifatida xizmat qiladi. Jarayonga asoslangan yozuv yondashuvi bugungi kunda til o'rgatish metodikasida eng samarali va innovatsion yondashuvlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5–6-sinf o'quvchilarida yozuv ko'nikmasini shakllantirish va rivojlantirishda ushbu metodning afzalliklari beqiyosdir. Ushbu yondashuv orqali o'quvchilar yozuv jarayonining har bir bosqichida faol ishtirok etadi: ular mustaqil fikr yuritadi, matnni rejalashtiradi, qoralama yozadi, tahrir qiladi va takomillashtiradi. Natijada, grammatik va leksik ko'nikmalar bilan bir qatorda, ijodiy fikrlash, muloqot, tanqidiy yondashuv, hamkorlikda ishlash kabi kompetensiyalar ham rivojlanadi. Yozuvni natijaviy mahsulot emas, balki ijtimoiy va aqliy faoliyat jarayoni sifatida ko'rish orqali o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifodalashga o'rganadi, til vositalaridan ongli foydalanish malakasini egallaydi. Shu boisdan, chet tilini o'qitishda jarayonga asoslangan yondashuv o'quvchilarning shaxsiy va akademik rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim metodik yo'nalish hisoblanadi. Jarayonga asoslangan yondashuv umumiy o'rta ta'lim maktablarida ingliz tili yozuv ko'nikmalarini samarali shakllantirishda muhim metod sanaladi. Bu yondashuv o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi, ularda matn yaratishning bosqichma-bosqich tartibini shakllantiradi hamda o'z-o'zini baholash ko'nikmasini mustahkamlaydi. 6-sinf o'quvchilari bilan olib borilgan amaliy mashg'ulotlar jarayonga asoslangan yondashuvning yuqori samaradorligini tasdiqladi. Kelgusida mazkur metodni raqamli

vositalar bilan integratsiya qilish va fanlararo yozuv kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z. Jalolova. Chet tili o'qitish metodikasi. Toshkent.
2. R. Xolmatova. Yozuv ko'nikmasini shakllantirish asoslari.
3. N. Mahmudov. Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish nazariyasi.
4. Harmer, J. The Practice of English Language Teaching. Longman.
5. Hedge, T. Writing. Oxford University Press.
6. Krashen, S. Writing Research and Theories.
7. Jalolov J. Foreign Language Teaching Methodology. – Toshkent: 2012
8. Jalolova Z. Ingliz tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: TDPU, 2018.
9. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – Pearson, 2015.
10. Brown H.D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. – Longman, 2001.
11. Richards & Renandya. Methodology in Language Teaching. – Cambridge University Press, 2002.